

СОЦІОНІКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

© Шаповалова Н. П., 2015

<http://orcid.org/0000-0002-0229-3893>

У статті розглядається соціально-психологічний напрям соціоніка як інструмент для виявлення природної спрямованості людини на професійний вид діяльності.

Аналізується базове поняття соціоніки – психотип (соціотип або тип інформаційного метаболізму). Психотип трактується як спосіб відображення зовнішнього світу психікою людини, являє собою частину природного потенціалу особистості, і, ймовірно, є генетично зумовленим.

Розглядається можливість діагностики установки особистості на вид діяльності за допомогою основних понять соціоніки. Даються характеристики чотирьом таким установкам залежно від поєднання базових функцій К. Юнга: техніко-управлінської, соціально-комунікативної, гуманітарно-художньої, науково-дослідної. Пропонуються основні професійні напрями діяльності для носіїв кожної установки.

Обґрунтовуються причини вибору соціоніки в якості інструмента для визначення професійної спрямованості особистості.

Ключові слова: соціоніка, психотип, соціотип, професійна спрямованість, теорія психологічних типів, К. Юнг, соціоінчні функції, установка на вид діяльності.

Шаповалова Н.П. Соционика как инструмент определения профессиональной направленности личности.

В статье рассматривается социально-психологическое направление соционика как инструмент для выявления природной направленности человека на профессиональный вид деятельности.

Анализируется базовое понятие соционики – психотип (социотип или тип информационного метаболизма). Психотип трактуется как способ отражения внешнего мира психикой человека, представляет собой часть природного потенциала личности, и, вероятно, является генетически обусловленным.

Рассматривается возможность диагностики установки личности на вид деятельности с помощью основных понятий соционики. Даются характеристики четырем таким установкам в зависимости от сочетания базовых функций К. Юнга: технико-управленческой, социально-коммуникативной, гуманитарно-художественной, научно-исследовательской.

Предлагаются основные профессиональные направления деятельности для носителей каждой установки.

Обосновываются причины выбора соционики в качестве инструмента для определения профессиональной направленности личности.

Ключевые слова: *соционика, психотип, социотип, профессиональная направленность, теория психологических типов, К. Юнг, соционические функции, установка на вид деятельности.*

Socionics as a tool to determine professional orientation of a person.

The article deals with the social and psychological school – socionics as a tool to identify the natural orientation of a person on a professional activity.

The author analyzes the basic concept of socionics - psychological type or type of information metabolism. Psychological type is seen as a way to reflect the external world by human psyche. Displaying occurs through the exchange of information on the four functions - logic, ethic, sensation, intuition, which correspond to the four aspects of reality - matter, energy, space, time. Psychological type is a natural part of human potential, and probably is genetically determined.

The author considers the possibility of individual's diagnosis of mindset on an activity using the basic concepts of socionics. The four characteristics of such mindsets are given, depending on the combination of the Jung's basic functions: technical and managerial, social and communicative, humanitarian and artistic, research. The basic professional activities for the carriers of each mindset are offered.

The reasons for choosing socionics as a tool to determine the professional orientation of the person are substantiated.

Key words: *socionics, psychological type, socionic type, professional orientation, theory of psychological types, Jung, socionic functions, mindset on the type of activity.*

Постановка проблеми. Одним із найважливіших питань для людини є питання вибору свого життєвого професійного шляху. Якщо коротко, для більшості воно формується так – у чому моє покликання? Без відповіді на це запитання, як вважав відомий український філософ Г. С. Сковорода, неможливо досягти щастя, бо тільки «сродна» праця, яка однаково корисна як для суспільства, так і для самої людини, відповідає природі людини, може зробити її щасливою [8].

Питання професійної спрямованості особистості хвилювало і хвилює людство з давніх часів і до сьогодні. Ми, в свою чергу, вважаємо, що первісною умовою реалізації особистісного потенціалу людини в професійному

аспекті є саме визначення її вродженої спрямованості на той чи інший вид діяльності. І це є завданням психології і педагогіки. Тут, безумовно, постає питання надійного інструментарію діагностування спрямованості особистості на вид діяльності.

Багаточисельні розробки з визначення професійної спрямованості особистості (Е. Роу, Д. Сьюпер, Д. Голланд, Є. Климов, К. Гуревич, Т. Кудрявцев, В. Вавилов, А. Гломшток та ін.) мають, на наш погляд, суттєві недоліки, оскільки оперують окремими психофізіологічними якостями та особливостями людини. За окремими характеристиками пам'яті, уваги, мислення, характеру, комунікабельності та ін. не завжди можна побачити цілісну особистість.

В зв'язку з цим вважаємо за необхідне звернутися до порівняно нового соціологічно-психологічного наукового напрямку – соціоніки.

Мета статті – на основі аналізу наукової літератури уточнити поняття «психотип», обґрунтувати використання соціоніки як інструмента для визначення природної спрямованості особистості на певний вид професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Соціоніка заснована у кінці 70-х рр. ХХ ст. Аушрою Аугустинавичюте на основі ідей К. Юнга про психологічні типи, теорії З. Фрейда (поняття Его, Суперего, Ід) і концепції інформаційного метаболізму (обміну) А. Кемпінського.

Поєднавши типологію К. Юнга з інформатикою, А. Аугустинавичюте розробила систему знаків і моделей. Ця система склала аналітичний апарат для опису інформаційної структури психіки людини, що дозволило кожному психологічному типу поставити у відповідність свою модель. Подальша робота вченої та її однодумців перетворила соціоніку в соціально-психологічний науковий напрямок, який, спираючись на комбінаторно-дихотомічний метод, вивчає складові комунікації, типи енерго-інформаційного обміну, групи типів та відносини між типами.

Модифікуючи і розвиваючи юнгівську типологію, соціоніка стверджує існування певних варіантів інформаційного обміну між суб'єктами, залежно від властивого їм соціотипу [1], типу інформаційного метаболізму (ТІМ) [2], або психотипу.

Психотип є базовим поняттям соціоніки. Нами був проведений аналіз наукової літератури на предмет визначення даного поняття, який дозволив прийти до висновку, що термін «психотип» трактується авторами дещо по-різному.

Виходячи з першоджерела психологічний тип за К. Юнгом – це «свідоме психічне», «засіб для адаптації і орієнтації» в навколишньому середовищі [10, с. 375]. Вчений виділив дві установки – екстраверсію та інтроверсію, які виникають «дуже рано, настільки рано, що в деяких випадках слід говорити про них як про вроджені» [10, с. 374], та які засновані «на материковій породі вродженого темпераменту даної людини» [10, с. 378].

За орієнтацію людини в оточуючому середовищі за К. Юнгом відповідають чотири основних функції: відчуття, мислення, почуття, інтуїція. К. Юнг пояснює їх значення і те, чому функцій саме чотири. Під відчуттям вчений розуміє сприйняття за допомогою чуттєвих органів (зору, слуху, смаку і т. д.). За допомогою функції відчуття людина збирає інформацію про конкретну реальність. Під мисленням К. Юнг розуміє функцію інтелектуального пізнання та формування логічних висновків. Почуття, за К. Юнгом, – функція суб'єктивної оцінки тієї чи іншої речі (явища), а інтуїція це функція, за допомогою якої людина сприймає безсвідоме, може розуміти приховані можливості в підґрунті подій. Цих чотирьох функцій виявляється достатньо для свідомої орієнтації особистості у навколишньому середовищі. Однак, ці функції в реальності ніколи не діють з однаковою силою, згідно з бажанням людини. Як правило, одна функція займає головне місце, в той час як інші залишаються другорядними. Головна, найбільш розвинена функція і визначає психотип людини [10].

Резюмуючи вищевикладене, відзначимо, що, за К. Юнгом, людина не може говорити, думати або робити що-небудь, що не є відображенням її специфічного способу сприйняття світу, який, в свою чергу, є проявом психологічного типу.

Автор терміну «інформаційний метаболізм» польський психіатр А. Кемпинський вважав, що для існування живому організму не достатньо здійснювати енергетичний обмін та обмін речовин з навколишнім світом. Для того, щоб здійснювати такий обмін, організму потрібна орієнтація в навколишньому середовищі. Це призводить до необхідності виникнення ще

одного виду обміну – інформаційного. Метафорично автор дав назву цьому процесу «інформаційний метаболізм», тобто обмін інформацією між організмом та навколишнім світом [5].

Спираючись на ідеї А. Кемпінського і К. Юнга, засновниці соціоніки А. Аугустинавичюте говорить про те, що існує певний тип інтелекту, який визначає спосіб сприйняття індивідом інформації із зовнішнього світу і селекцію цієї інформації. Тому соціонічний тип має назву тип інформаційного метаболізму. Інформаційний метаболізм – це процес засвоєння, обробки та передачі інформації психікою людини [2]. Таким чином, соціонічний тип за А. Аугустинавичюте відповідає не за всю психіку людини, а тільки за спосіб обміну інформацією.

В розумінні відомого спеціаліста в галузі соціоніки В. Гуленко психотип людини має більш широке значення. Він вважає, що К. Юнг аксіоматичним шляхом відкрив чотири елементарних складових, що відображають зовнішній світ психікою людини. Ці складові неможливо звести до чогось більш первісного, а по суті вчений «сформулював суворою мовою науки давно відому, хоча і погано усвідомлювану «людську тетраду» – розум і серце разом з духом і плоттю. Під розумом в соціоніці розуміється мислення (логіка), під серцем – відчуття (етика). Поняття «дух» соціоніка передає терміном «інтуїтивність», а плоть, що одвічно протиставляється духу – терміном «сенсорність». На відміну від філософських спроб підняти одну іпостась дійсності над іншою, соціоніка визнає їх повну рівнозначність і нерозривність ... Всі комунікативні аспекти, або юнгівські функції, суть чотирьох невід'ємних частини єдиного цілого – універсуму, і відповідно інформаційно рівнопотужного йому психічного світу людської особистості. Їх не можна звести в ієрархічну піраміду головних і підлеглих. Вірніше, коли це робиться, то виникає типна установка – той кут зору, під яким дивиться на світ якийсь один тип особистості» [3, с. 83 – 84].

Юнгівські функції мають певну послідовність в часі, що відповідає сутності системного підходу, за яким будь-яка система (об'єкт) розглядається як сукупність взаємопов'язаних елементів (компонентів), що має вхід (ресурси), процес, вихід (результат), зв'язок із зовнішнім середовищем, зворотний зв'язок.

Психічний апарат людини, констатує В. Гуленко, працює за чотирьохтактним ритмом, як і будь-яка інша інформаційна система, тобто має,

по-перше, свій вхід, по-друге, блок зберігання інформації, що надійшла (пам'ять); далі йде блок її аналітичної переробки, і закінчується вся система виходом. Факти реальної дійсності, що сприймаються через відчуття, їх образне уявлення через поняття, що зберігаються в пам'яті, зіставлення старих і нових понять між собою і формулювання висновків, суб'єктивний емоційно забарвлений відгук з приводу зроблених висновків, – це ланцюжок проходження сигналу з інформаційного «каналу» людини. На це ж вказують і американські фахівці з типології, називаючи проходження інформації подібним способом Zig-Zagprocess [3].

Під типом інформаційного метаболізму автор розуміє суму потенційної енергії особистості, яка може реалізуватися на будь-якому з чотирьох рівнів комунікаційного простору: фізичному, психологічному, соціальному, інтелектуальному [3].

Цікаво, що деякі автори, розвиваючи ідею К. Юнга про зв'язок сенсорної функції зі сприйняттям простору, а інтуїції – сприйняттям часу, співвідносять чотири аспекти навколишнього світу матерію, енергію, простір і час з чотирма юнгівськими функціями: логікою, етикою, сенсорикою, інтуїцією відповідно [6]. Тоді, розглядаючи людину, як тетраду «плоть і дух», «розум і серце», можна зрозуміти чому саме через ці аспекти існуючий навколишній світ знаходить своє відображення у психіці людини, і чому саме типологія Юнга виявляється такою дієвою на практиці.

Щодо питання, коли відбувається формування психотипу людини, чи є юнговські психотипи генетично детермінованими або формуються в різні періоди розвитку під впливом навколишнього середовища, вченими вказуються різні міркування.

Якщо звернутися до самого К. Юнга, то він стверджував, що кожний індивід з'являється на світ з «цілісним особистісним ескізом... представленим у потенції з самого народження», і що «навколишнє середовище зовсім не дарує особистості можливість нею стати, але тільки виявляє те, що вже було у ній (особистості) закладене» [10, с. 10].

Відомий спеціаліст в галузі соціоніки Г.Р. Рейнін вважає, що тип інформаційного метаболізму є вродженим механізмом і виявляє собою «як би хребет, каркас особистості. Особистість виникає в результаті прив'язки ТІМа до конкретної соціальної території», тобто надалі, в процесі взаємодії людини з

зовнішнім середовищем, відбувається наповнення конкретним змістом елементів і функцій, а також освоєння різних способів самореалізації [7, с. 6].

До вродженого (генетичного) походження психотипу схиляється і К. Філатова, яка багато років присвятила вивченню, розвитку соціоніки та практичному визначенню психотипу людей. Вона прийшла до висновку, що фенотипічна схожість людей одного психотипу може бути генетично зумовлена. Фактори навколишнього середовища такі як виховання, освіта, етнічні особливості та інші, безумовно є дуже важливими і впливають на психотип, так само як є фактори, які впливають на фізичне тіло людини (харчування, заняття спортом, шкідливі звички та інші). Але кістковий скелет людини залишається незмінним, так само «як і скелет психіки» – психотип. Вчена відмічає, що «не дивлячись на багаточисельні соціальні фактори, що ускладнюють картину властивостей психотипа, ми можемо виділити психологічну структуру, ту основу психіки, яка належить людині від народження» [9, с. 308]. Саме в цьому, на її думку, полягає принципова відмінність соціоніки від інших типологій.

Поділяючи вищенаведені погляди ми пропонуємо наступне розуміння психотипу людини з точки зору соціоніки:

- психотип (тип інформаційного метаболізму, соціотип) є способом відображення зовнішнього світу психікою людини для орієнтації її у життєвому середовищі та пізнанні світу;
- відображення відбувається завдяки чотирьом функціям – логіка, етика, сенсорика, інтуїція, які відповідають чотирьом аспектам реальності – матерія, енергія, простір, час;
- установка типу (екстравертна або інтровертна) відображає переважну спрямованість індивіда на зовнішній світ (об'єкт), а інтроверсія – на своє внутрішнє суб'єктивне «Я»;
- тип розглядається як структура психіки людини, яка відповідає саме за інформаційний обмін, уявляє собою частину природного потенціалу людини, і, вірогідно, є генетично обумовленим;
- тип виявляє себе на чотирьох рівнях комунікаційного простору: фізичному, психологічному, соціальному, інтелектуальному.

Важливим інструментом соціоніки є діагностика установки особистості саме на вид діяльності. За В. Гуленко і В. Тищенко, можна виділити чотири

таких установки, що утворюються шляхом перетину юнговських дихотомій мислення/відчуття (логіки(Л)/етики (Е) в соціоніці) і сенсорики (С)/інтуїції (І) з урахуванням екстраверсії (Е) та інтроверсії (І) індивіда [4]. Установки соціотипів на вид діяльності наведені у таблиці (див. табл. 1).

Нижче надамо характеристики установок особистості на вид діяльності, які складено за роботами В. Гуленко, В. Тищенко, К. Філатової [3 ; 4 ; 9].

Управлінці (практики) – ця установка формується в людини, якщо в її соціотипі поєднуються ознаки сенсорика (відчуття) та логіка (мислення). Логіка робить таких людей розсудливими, холоднокровними, а сенсорика надає мисленню конкретність. Основна спрямованість таких осіб – управління предметами, механізмами, а також людьми як учасниками виробничого процесу. Практики організовані в роботі, реалістичні в поглядах і вчинках, відкидають усякого роду фантазії, спираються на факти. Реалізм практиків доповнюється чітко вираженим прагматизмом.

Представникам цих типів рекомендуються діяльність у виробничій та військовій галузях (керівні посади), а також професії, де необхідне вміння експлуатувати та обслуговувати складну техніку.

Таблиця 1

Установка соціотипу на вид діяльності

Дихотомії	Сенсорика	Інтуїція
Логіка	Техніко-управлінська установка (керівники, практики) – ЛСІ (Інспектор), ЛСЕ (Управитель), СЛІ (Майстер), СЛЕ (Маршал)	Науково-дослідна установка (сайєнтисти, дослідники) – ЛІЕ (Підприємець), ЛІІ (Аналітик), ІЛЕ (Винахідник), ІЛІ (Критик)
Етика	Соціально-комунікативна установка (соціали) – ЕСЕ (Ентузіаст), СЕІ (Посередник), СЕЕ (Політик), ЕСІ (Хранитель)	Гуманітарно-художня установка (гуманітарії) – ІЕІ (Лірик), ЕІІ (Гуманіст), ЕІЕ (Наставник), ІЕЕ (Порадник)

Соціали – поєднують ознаки етики (почуття) та сенсорики (відчуття). Сенсорність дозволяє їм відчувати як потреби свого тіла, так і оточуючих, а етика налаштовує на відношення з людьми. Соціальна дбайливість – їхня характерна риса. Вони дуже демократичні за своєю природою, непогано відчують ситуацію. Ділова спрямованість у сенсі «суспільне вище особистого» відходить у соціалів на задній план. Вся їхня діловитість обмежується колом гарних друзів і рідні. Вони дуже цінують родину, домівку. Почуттєве для соціалів стоїть вище ідеалістичного. Життєві радості й затишна

облаштованість у цьому світі – це ті форми, у які перетворюється їхня соціальна активність. Сенсорика налаштовує соціалів на прагматизм, а етика наділяє емоціями й відчуттями.

Соціали ефективно працюють там, де необхідне спілкування з людьми, обслуговування клієнтів, налагодження інфраструктури соціуму, організація в соціальній та науковій сферах, у прикладній медицині, в шоу-бізнесі, торгівлі.

Гуманітарії – люди, в соціотипі яких об'єднані ознаки інтуїції й етики (почуття). Це найменш практичні люди з усієї четвірки, але вони також мають свої сильні сторони. Вони спроможні відчувати психологічні переживання оточуючих, уміють зняти напругу, створити психологічний комфорт. В цьому їм допомагає етика, а інтуїтивність робить їх поетичними, мрійливими, піднесеними. Вони носії духовного світу. Гуманітарії на відміну від більш оптимістичних і демократичних соціалів не мають духу колективізму. Вони віддають перевагу або відособленому спілкуванню з колом обраних, або виступу перед великими аудиторіями людей.. Незважаючи на їхню життєво-соціальну непрактичність, люди звертаються до них у важких моральних ситуаціях. Гуманітаріям властиві особливий психологізм і здатність співпереживати людському горю.

Людям з такою установкою рекомендовано реалізувати свої здібності у гуманітарній сфері, де можна пропагувати ідеї, світогляд, релігію. Також вони можуть працювати в області мистецтва, психології, психотерапії, педагогіки, журналістики, іміджмейкерства.

Дослідники (сайєнтисти від англ. science – наука) поєднують у собі інтуїцію і логіку (мислення). Інтуїція дозволяє їм легко генерувати ідеї, а логіка допомагає втілювати ці ідеї у життя. Носії цієї установки вище за все ставлять не користь, не гуманність, а об'єктивну істину, здобуту розумом. Дослідника приваблює цікавість, бажання розкрити таємниці світобудови й викласти їх науковою мовою, наприклад, сформулювати як точний закон. Їм властиве бажання постійно експериментувати й небажання користуватися перевіреними, добре відпрацьованими методами. Інша надійна ознака сайєнтистів – їхня життєва непрактичність, ігнорування побутової, соціальної сторони життя. Представники цієї установки не поважають ієрархії, регалій, авторитетів. Пошук істини – ось критерій, яким вони користуються, коли дають свої оцінки людині.

Найкраща сфера застосування сил та здібностей сайєнтистів – це наукові дослідження, дослідно-конструкторські розробки, складання програм розвитку, проведення експериментів, створення складних комп'ютерних систем, наукова діяльність прикладного характеру, бізнес.

Таким чином, соціонічна установка соціотипу на вид діяльності виявляє природну схильність особистості до певної професії, а знання свого психологічного типу дає можливість успішно обирати професію до душі. Кожне професійне середовище, в свою чергу, потребує від суб'єкта певних психологічних рис або їх стійких сполучень.

В зв'язку з цим для виявлення природної спрямованості особистості на той чи інший вид професійної діяльності соціоніка, на наш погляд, є базовою, і обрана нами як інструмент з таких причин:

- на базі теорії К. Юнга в соціоніці розроблені моделі особистості (надана структура особистості);

- базовим поняттям соціоніки є психотип, або тип інформаційного метаболізму, під яким розуміється спосіб відображення зовнішнього світу психікою людини. Відображення відбувається завдяки чотирьом функціям – логіка, етика, сенсорика, інтуїція, які відповідають чотирьом аспектам реальності – матерія, енергія, простір, час;

- психотип розглядається як стійка структура психіки людини, являє собою частину природного потенціалу особистості, і, вірогідно, є генетично обумовленим;

- виявляючи дослідним шляхом психотип особистості можливо визначити напрям її природної спрямованості на той чи інший вид діяльності;

- на відміну від традиційного аналітичного підходу, що спрямований на вивчення окремих особистісних якостей, соціонічний підхід системно розкриває суть психічної організації індивіда (застосування системного підходу в соціоніці);

- соціоніка визнає, що психотип виступає методичним засобом, допоміжним інструментом збагнення властивостей особистості. Властивості реальної особистості визначаються не тільки типом (тобто певною структурою блоків свідомості), але й соціумом, у якому існує людина, міжособистісними відносинами, її прагненням до самовдосконалення.

Висновки. Отже, на базі аналізу наукової літератури уточнено поняття «психотип», («тип інформаційного метаболізму», «соціотип») з точки зору соціоніки. Розглянуто установки соціотипу на вид діяльності.

Ми вважаємо, що соціоніка є надійним інструментом для визначення природної професійної спрямованості людини, так як на відміну від традиційного аналітичного підходу, що спрямований на вивчення окремих особистісних якостей, соціоніка системно розкриває суть психічної організації індивіда.

Шляхи подальшого дослідження, на наш погляд, полягають у практичному визначенні психотипу особистості та її спрямованості на певний професійний вид діяльності.

Література

1. Арутюнов В. Х. Методологія соціально-економічного пізнання : навч. посібник / В. Х. Арутюнов, В. М. Мішин, В. М. Свінціцький. – К. : КНЕУ, 2005. – 353 с.
2. Аугустинавичюте А. Модель інформаційного метаболізму // Соціоніка, ментологія і психологія личности. – 1995. – № 1.
3. Гуленко В. В. Гуманитарная соціоніка / В. В. Гуленко. – М. : Чёрная Белка, 2009. – 344 с.
4. Гуленко В. В. Соціоніка ідеє в школу. Педагогам, родителям, детям о типах и отношениях / В. В. Гуленко, В. П. Тищенко. – М. : Черная белка, 2010. – 280 с.
5. Кемпинский А. Меланхолия / А. Кемпинский. – М.: Наука, 2002. – 405 с.
6. Медеведев Н. Н. Психологические очерки / Н. Н. Медеведев. – Каунас, 1987
7. Рейнин Г. Р. Тип и типология: определения и свойства // Соціоніка, ментологія і психологія личности. – 1998. – № 1 – С. 5-8
8. Сковорода Г. Повна академічна збірка творів / Г. Сковорода ; за редакцією проф. Ушкалова. – Харків-Едмонтон-Торонто: Майдан; Видавництво Канадського Інституту Українських Студій, 2011. – 1400 с.
9. Филатова Е. Психологія і соціоніка: вместе или врозь? / Е. Филатова. – Ростов-на-Дону: Фенікс, 2013. – 316 с.
10. Юнг К. Психологические типы [Електронний ресурс]. – Режим доступа URL : <http://www.klex.ru/1bt>.